

RECENZE – REFERÁTY – ZPRÁVY

JUBILEUM PROFESORA JOSEFA VACHKA

... u něho se k pevnému ovládní přejatých a osvědčených metod pojí láska k novotářství a intelektuální vášně pro hodnoty, jež nejsou dogmatické a nejsou sankcionovány.

Ot. Fischer ve Vzpomínce na Viléma Mathesia, Charisteria Guilelmo Mathesio quinquagenario ... oblata, Praha 1932, s.3, 4

Osmý svazek anglistického sborníku filosofické fakulty UJEP nazvaného *Brno Studies in English* nese čestný podtitul CHARISTERIA IOSEPHO VACHEK SEXAGENARIO OBLATA (Brno 1969). Vědecké dílo i vědeckou osobnost jubilanta hodnotí v úvodu sborníku jubilantův přední žák a nástupce na brněnské stoličce jazykovědné anglistiky Jan Firbas, v závěru sborníku je publikována dosavadní bohatá Vachkova bibliografie (péči Josefa Hladkého). Odborníci v bohemistice, slavistice a obecné jazykovědě vzpomněli životního výročí prof. Vachka ve svých časopiseckých orgánech (srov. např. druhé číslo předloňského ročníku SaS). K jejich slovům nejvyššího uznání není třeba co dodávat. Nelze se však nevrátit téměř k dvacetiletému pedagogickému působení prof. Vachka na naší filosofické fakultě. Považuji za čestný úkol, jestliže jako jeden z jeho žáků z konce let čtyřicátých a začátku let padesátých smím této stránce Vachkovy záslužné činnosti věnovat několik slov.

Základním rysem prof. Vachka jako vysokoškolského učitele bylo výrazné vědomí kontinuity vědy. Poznatek příliš překvapující může být podezřelý; pomyslete na to, že jazykověda je věda s tradicí nikoli několika desetiletí — tak to nějak říkával svým studentům. Sám vystupoval skromně jako badatel, který rozvíjí učení svých učitelů, především prof. Viléma Mathesia. Tehdy jsme alespoň tušili, že bez podobného „rozvíjení“ není pravé vědecké práce. V době, kdy někdo v sovětské jazykovědě hledal jen povrchní oporu k výhodnějšímu prosazování vlastních názorů, konfrontoval s ní prof. Vachek výsledky vlastní práce seriózně, věcně, přísně a hluboce. Netajil se nikdy hrudostí nad pracovními výsledky Pražského lingvistického kroužku, k jehož aktivním stoupencům patřil přece už jako student, a to především jako první československé jazykovědné školy, která se mohla směle představit vědeckému světu. Anglistika mu ani tehdy nebyla uzavřeným oborem: jeho jakoby bezděčná odbočka při výkladech „... a slavisté mezi vámi vědí, že s tím souvisí...“ stala se příslušně a ku prospěchu věci v nás vzbuzovala rozpaky, pokud — pravda nejednou — ani slavisté nevěděli... A jakkoli se prof. Vachek ze skromnosti zřikal např. dialektologie (a dodnes tak činí), pak navzdory tomu byla jeho někdejší přednáška Anglický jazykový svět vzornou ukázkou toho, jak lze skloubit strukturální pojetí dialektu s působením faktorů sociálních. A nikoli náhodou se jeho pojetí jazyka podobalo — pokud si pamatuji — koncepci jeho kolegy a přítele, předčasně zesnulého slavisty, dialektologa prof. Adolfa Kellnera. Mladým studentům anglistiky se z úst učitele dostalo tolik bibliografických rad, že jejich začátečnické referáty nesly alespoň stopy práce skutečně zasvěcené.

Příkladně na mnohé studenty působila Vachkova víra v hluboký smysl jazykovědy. Začínal své přednášky v nižších ročnících slovy, která si dovolil parafrázovat, neboť si na ně dobře pamatují: „Kdo se, kolegové, zamyslí nad tím, že pomocí dvaceti či třiceti základních zvuků dovedeme vyjádřit jak myšlenky, které hýbají světem, tak i nejintimnější záchvěvy

lidského nitra, bude myslím do smrti studovat jazykovědu.“ (Tím se nesnižoval k plané agitaci: zdůrazňoval vždy náročnost vysokoškolského studia jazyků, praktickou znalost cizího jazyka považoval za samozřejmý předpoklad ke studiu a rozlišoval „Sprachmeistera“ od znalce jazyka.) Kdo ovšem takto, a přitom přesvědčeně věří svému oboru, má s dostatek porozumění i pro lidské stránky, lidské zájmy a lidské problémy svých studentů... Základy vědy, do kterých nás náš pan profesor zasvěcoval, jevíly se nám nezřídka jako výpravy za dobrodružstvím: výsledek nebyl předem znám, vylupoval se z konfrontace názorů (i našich, pravda, naivních), a nebýt relativizující skepse učitele, zdál se nám poznáním definitivním. A někdy nám přicházelo na mysl, že jsme sami něco objevili.

Nápadným znakem Vachkova též pedagogického působení bylo úsilí o vědeckou akribii. Nestrpěl semináře s vágními tématy, rozplízlé závěry, žoviální pohovory a vůbec všechno to, čemu se tehdy v továrnách začalo říkat „prostojé“. Nebýval „semestermüde“ a „mimojazyková skutečnost“ nesnižovala nikdy hodnotu jeho přednášek. Přestože nás soustavně přesvědčoval o neuzavřenosti a neukončenosti vědeckého poznání, přece při vši zdravé skepsi usiloval se svými studenty o adekvátní postižení zkoumaných jevů, o relativně definitivní formulování poznatků a zároveň i o jejich praktické využití ve středoškolské praxi. Z drobných referátů o jazykovědných novinkách vznikly i některé recenze, s kterými mladí lingvisté zahájili svou publikační činnost. A dlouho před tím, než se začala doporučovat týmová práce, zachycoval se v diplomových seminářích prof. Vachka kvantitativními metodami fonologický sklad živé angličtiny, tehdy ovšem bez děrných štítků a přístrojů, avšak už s výsledky dosti průkaznými nebo alespoň orientačními. Spory o dominující historické, nebo synchronní zaměření jazykovědy, zdály se Vachkovým žákům bouřemi ve sklepníci vody, zato dobře poznali dynamické postižení současného stavu nebo zase statický průřez jistým stavem minulým, prostě vždy onen postup, který vedl k dokonalejšímu pochopení jazykového stavu a strukturálních vztahů. Studentům se dostalo poučení, co je to „definice“ jako výsledek poučené abstrakce a co je to „pracovní definice“ při rozvíjení argumentace, co je jazyková struktura a co je náš názor na ni, co je výklad a co je popis jevu, co je stav a co je průběh, co je objev a co je nové pojetí otázky i co je pouze zdokonalení terminologické, co je lingvistika a co je filologie (tu nijak nepodceňoval) — zkrátka základního uvedení do metodiky samostatné práce.

Na přelomu padesátých a šedesátých let, postarav se o své nástupce a následovníky, přešel prof. Vachek z brněnské filosofické fakulty do Ústavu pro jazyk český Československé akademie věd. Octl se sice v centru bohemistických a obecně jazykovědných bádání a oprostil se od mnoha úkolů neodborných, nicméně zvláště jednoho aspektu tohoto přechodu nelze trpce nelitovat: jakkoli bývá činnost Josefa Vachka-vědce hodnocena atributy nejskvělejšími, nemohou od té doby dojít plného uplatnění jedinečné rysy Josefa Vachka-učitele, jedinečné v tom nejlepší smyslu. Jestliže by se v budoucnu našlo aspoň kompromisní řešení, znamenalo by to ztrátu pro naše vysoké školství a ochuzení mladých talentů, kteří potřebují vzorné učitele; nebylo by to ani ku prospěchu harmonické osobnosti profesora Vachka.

A osobní vyznání? Je velkým štěstím, má-li člověk na vysoké škole dva takové učitele.

Jan Chloupek

IN MEMORIAM EMILA PETROVICE

V prvních podzimních dnech minulého roku postihla rumunskou vědu veliká rána: při vlakovém neštěstí na trati Bukurešť—Kluž dne 7. října tragicky zahynul významný rumunský učenec, jeden z čelných představitelů rumunské lingvistiky a největší žijící rumunský slavista akademik Emil Petrovici. Odešel jím badatel nevšedních kvalit vědeckých i lidských, jsoucí dosud v plném rozmachu svých tvůrčích sil, tedy pracovník, od něhož bylo možno plným právem očekávat ještě ne jeden významný vklad do pokladnice vědeckého poznání.

Emil Petrovici se narodil 4. ledna 1899 v obci Toracul Mic v dnešní jugoslávské Vojvodině. Po středoškolských studiích v Brašově a Oradeji a absolvování bohoslovického semináře v Aradu vstoupil v r. 1919 na filologickou fakultu právě založené rumunské university v Kluži. Věnoval se na ní praktickému studiu řady slovanských a neslovanských jazyků